

Multikultúrne tolerantná škola
Rozvoj tolerancie žiakov k migrantom v školskom vzdelávacom programe

Eva Gajdošová, Katedra psychológie,
Filozofická fakulta Univerzita Komenského, Bratislava

Projekt sa riešil v rámci Akčného plánu predchádzania všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie v mesiaci máj 2007 až december 2007

A. Primárny cieľ projektu

Projekt **Multikultúrne tolerantná škola** - rozvoj tolerancie žiakov k migrantom v školskom vzdelávacom programe s aktívnou účasťou ich rodičov mal primárny cieľ rozvíjať multikultúrne zručnosti žiakov (ale nepriamo aj ich rodičov) v oblasti vedomostí, sociálnej komunikácie a postojov.

Projekt sa realizoval v Súkromnej základnej škole v Bratislave prednostne zameranej na výchovu a vzdelávanie žiakov s poruchami učenia a správania. Zúčastnilo sa ho spolu 45 žiakov 7., 8. a 9. ročníka v kritickom vývinovom období puberty, z ktorých mnohí aktuálne vykazovali výraznejšie problémy a poruchy v správaní (hyperaktivitu, nekoncentrovanosť, verbálnu a fyzickú agresiu, vandalizmus, vnútorné napätie, depresiu, intoleranciu, xenofóbiu, rasizmus a i.)

B. Aktivity projektu využité na adekvátne splnenie cieľov.

Efektívne aktivity využité v projekte:

- workshopy
- prezentované projekty vypracované v tímovej spolupráci žiakov 7.,8. a 9. ročníka
- besedy s migrantmi
- simulácia a hranie rolí na riešenie konfliktov
- filmové predstavenie
- sociálno-psychologický výcvik
- prednáška a panelové diskusie
- pracovné stretnutie s výchovnými poradcami zo základných škôl Bratislava - Ružinov
- medzinárodná konferencia pre učiteľov, výchovných poradcov a školských psychológov spolu so zborníkom z konferencie, prostredníctvom ktorých účastníci dostali nové, aktuálne odborné poznatky k téme tolerancie, charakteristiku programu, výsledky jeho realizácie v škole, ako aj ucelený program tolerancie voči migrantom, čím sa zvýšil multiplikatívny rozmer projektu keďže z jeho výsledkov profitujú aj ďalšie školy.

C. Časový plán aktivít

Máj 2007

- zhromaždili sme informácie týkajúce sa rôznych aspektov migrácie a života migrantov využitím viacerých zdrojov, najmä odbornej a populárno-vedeckej literatúry, knižničnej literatúry, výskumných štúdií, internetu, rozhovorov, masmédií ako aj účasti na konferenciách.

Napr.

Borošová, J.: Ako (sa) učiť tolerancii. MPC, Bratislava 2006.

Hoppe, S., Hoppe, H., Krabel, J.: Sociálne psychologické hry pro dospívající. Portál, Praha 2001. Kol autorov: Výchova k ľudským právam. Príručka pre učiteľov. Minority Rights Group, Bratislava 1994.

Kol. autorov: Mýty a predsudky, najčastejšie presudky voči menšinám a odpovede na ne. OZ Ľudia proti rasizmu, Bratislava 2005.

Kol. autorov: Kultura školy. Masarykova univerzita v Brne, Brno 2006.

Místrík, E. a kol.: Kultúra a multikultúrna výchova. IRIS, Bratislava 1999,

Šišková, T.: Výchova k tolerancii a proti rasizmu. Portál, Praha 1998.

Rimóczyová, K.: Mládež za toleranciu. In: Učiteľské noviny, roč.44, 45, 1995, s.1.

Shapiro, D.: Konflikty a komunikácia: Sprievodca labyrintom riešenia konfliktov. Inštitút OSF, New York, USA 1995.

Šamajová, G.: Tolerancia pubescentov k odlišnostiam u rovesníkov. Prevencia, 2006.

Šišková, T.(Ed): Výchova k tolerancii a proti rasizmu. Praha: Portál, 1998.

Časopisy Prevencia, UIPS, Bratislava 2003 – 2007.

www.rasizmus.sk, www.tolerancia.sk

Jún 2007

- vypracovali sme sociálno-psychologický výcvik (štruktúra a obsah) prednostne zameraný na rozvíjanie tolerancie žiakov voči ľuďom odlišným z hľadiska národnosti, etnickej príslušnosti, náboženstva, politického systému krajiny, z ktorej prichádzajú, postojov a názorov k základným životným problémom
- vybrali sme metódy, pomocou ktorých sme sa rozhodli výcvik so žiakmi realizovať. Keďže cieľovou skupinou boli žiaci 2. stupňa základnej školy, teda pubescentná mládež, rozhodli sme vo výcviku tolerancie dať väčší priestor aktívnym metódam sociálneho učenia a sociálnej komunikácie – najmä rozhovorom s deťmi, debatám, diskusiami, besedám. Využili sme tiež psychologické testy, dotazníky, ankety, postojoyé škály a projektívne techniky, batériu ktorých sme v júni pripravili na používanie.

Júl 2007

- pripravili sme plán workshopu zameraného na kultúrno-spoločenský a politický život v krajinách migrantov a zakomponovali doň obsah, formy, organizáciu, metódy a pracovné pomôcky

August 2007

- uskutočnili sme tréning učiteľov vybraných predmetov (Etická výchova, Výtvarná výchova, Technická výchova, Zemepis, Slovenský jazyk) k tímovej a kooperatívnej práci v projekte. V rámci tréningu dostali učitelia základné poznatky o možnostiach rozvíjania tolerancie vo vyučovaní, o možnostiach realizácie projektového vyučovania

a projektovej metódy v rámci ich predmetu a získali tiež poznatky o osobnostných vlastnostiach, rodinnom zázemí a školskej úspešnosti žiakov školy, s ktorými budú intenzívne pracovať

September 2007

- prebehla diagnostika postojov a názorov žiakov školy k migrantom na Slovensku formou postojových škál, ankiet a projektívnej techniky Testu sémantického výberu ako súčasť pre-testu (zmapovanie postojov pred programom)
- realizovali sme panelovú diskusiu so žiakmi o dôvodoch migrácie
- stretli sme sa s rodičmi žiakov a poskytli im informácie o projekte a požiadali ich o účasť pri príprave projektov ich detí
- uskutočnili sme besedu s migrantom z Arábie
- organizovali sme seminár pre školských psychologov, na ktorom dostali informácie o prebiehajúcom projekte a o možnostiach, prístupoch a metódach využitých pri rozvíjaní tolerance žiakov v školách

Október 2007

- realizovali sme intenzívny sociálno-psychologický výcvik v 7., 8. a 9. ročníku u v rámci Etickej výchovy, najmä rozšírenej hodiny Etickej výchovy, ktorý bol zameraný na rozvíjanie tolerance žiakov k odlišnostiam a prednostne voči migrantom na Slovensku, postupujúc podľa stanovenej štruktúry výcviku a jeho jednotlivých stretnutí
- uskutočnili sme besedu s migrantkou z Ruska

November 2007

- žiaci jednotlivých tried prezentovali projekty v rámci rôznych predmetov
- uskutočnili sme spoločný žiacky workshop "Čo viem o krajinách migrantov"
- sami žiaci s pomocou svojich rodičov pripravili a vydali školský časopis venovaný téme tolerance k migrantom
- realizovali sme odborný seminár pre výchovných poradcov a školských psychologov základných škôl s informáciami o projekte a jeho výsledkoch

December 2007

- uskutočnili sme re-diagnostiku postojov žiakov k migrantom po absolvovaní programu
- urobili sme komparáciu výsledkov pretestu a postestu
- napísali sme záverečnú prácu z realizácie projektu
- zorganizovali sme odborný seminár pre pozvaných hostí – profesionálov a odborníkov zo škôl a prezentovali sme skúsenosti z projektu
- vystúpili sme s prezentovaním výsledkov projektu v médiách (TV Ružinov, rozhlas VIVA)
- zabudovali sme poznatky a skúsenosti z projektu do prednášok určených pre učiteľov organizovaných Pedagogicko-metodickým centrom mesta Bratislavy, ako aj do prednášok realizovaných v rámci prípravy mladých pedagógov a psychologov na Univerzite Komenského v Bratislave a na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre
- zorganizovali sme konferenciu s názvom „Multikultúrne tolerantná škola“ pod záštitou starostu mestskej časti Bratislava-Ružinov Ing. S. Drozda
- pripravili a vydali sme zborník z konferencie s príspevkami lektorov

Aktívnu účasť s príspevkom na odbornom seminári „Multikutúrne tolerantná škola“ konaného dňa 10. decembra 2007 na Miestnom úrade Bratislava – Ružinov mali:

Prof.dr.Stanislav Štech, CSc., prorektor Karlovej univerzity, Praha

Dr. Jana Zapletalová, riaditeľka Institutu pedagogicko-psychologického poradenství pri Ministerstve ČR, Praha

Prof. Dr. Miron Zelina, DrSc., Pedagogická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava

Prof.dr.Peter Ondrejko, CSc., Filozofická fakulta Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra

Doc. PhDr. Emil Komárik, CSc., Pedagogická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava.

Doc. PhDr. Eva Poliaková, CSc., Vysoká škola Sládkovičovo

Doc. PhDr. Eva Gajdošová, CSc., Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava

PaedDr. Mária Barancová, Súkromná základná škola, Bratislava

D. Vybrané výsledky projektu

Rozvoj tolerancie v oblasti:

1. vedomostí

V rámci predmetov Dejepis, Zemepis, Slovenský jazyk a literatúra, Občianska a Etická výchova si žiaci prostredníctvom vhodne vybraných projektov a ich spracovania prostredníctvom odbornej literatúry a internetových zdrojov osvojili nové, pre nich neznáme vedomosti o cudzích kultúrach, zvykoch, obyčajoch, náboženstvách, politických zariadeniach, svetonázoroch, hodnotách, normách správania osôb v krajinách, z ktorých k nám na Slovensko prichádzajú súčasní ale najmä potenciálni migranti.

Žiaci jednotlivo, ale aj vo dvojiciach či menších skupinách pracovali na projektoch týkajúcich sa obyvateľov a štýlov ich života na Ukrajine, v Rumunsku, Rusku, Poľsku, Maďarsku, Albánsku, ale aj v Číne, Kambodži, Vietname.

Súčasťou vypracovávaní projektov žiakov boli aj besedy s migrantom z Ruska, Arábie a Albánska. Zážitková forma a možnosť priamo klásť otázky o ich živote, názoroch, postojoch, skúsenostiach a zážitkoch pobytu na Slovensku, výrazne doplnili vedomosti a informácie žiakov.

Následne sa projekty spoločne prezentovali pred učiteľmi a rodičmi., čím sa zvýšila proaktivita cieľovej skupiny. Najlepšie projekty sa ocenili známku a zároveň počas realizovanej konferencie pod záštitou starostu Ružinova boli na paneli a reprezentovali školu.

2. sociálnej komunikácie

V rámci sociálno-psychologického a komunikačného výcviku, ktorý bežal v rámci rozšírenej etickej výchovy (1 hod. týždenne) si žiaci postupne formou psychohier, diskusií, hraní rolí zdokonaľovali sociálne zručnosti, rozvíjali konštruktívne spôsoby riešenia interpersonálnych konfliktov, schopnosti kooperácie, empatie a postupne menili nežiaduce stereotypy a predsudky, získavali dobrú úroveň sebaakceptácie a akceptácie iných a tolerancie k odlišným názorom, pocitom a prežívaniu iných.

3. postojev

Vybrané výsledky efektívnosti programu pri zmene postojev a správania:

1/ Predvýskum uskutočnený v septembri 2007 vybranými psychodiagnostickými metódami potvrdil známy fakt, že mladí ľudia (v našom prípade pubescenti) preberajú predsudky a stereotypy voči iným, odlišným ľuďom, predstaviteľom iných národov, národnostných menšín a etnických skupín od svojich rodičov resp. iných dospelých, a to bez vlastnej negatívnej skúsenosti. Žiaci našej výskumnej vzorky prejavovali na začiatku pedagogicko-psychologického experimentu, teda v septembri 2007, výrazne negatívne postoje k (uvedené v poradí intenzity):

- Rómom
- Arabom
- Vietnamcom
- Maďarom
- Menej výrazne k černochoom

Tieto negatívne postoje pubescentov k fyzickým, sociálnym a etnickým odlišnostiam sa nelíšili pred programom ani vzhľadom na pohlavie, ani vzhľadom na vek žiakov (13, 14, 15 roční pubescenti).

Po skončení programu sa zistila výrazne pozitívna kvantitatívna (percentuálna) aj kvalitatívna (prostredníctvom projektívnej techniky TSV) zmena v postojoch k národným, národnostným, etnickým a sociálno-kultúrnym odlišnostiam.

2/ Pozoruhodný bol najmä nasledujúci výsledok: Žiaci, u ktorých sme po programe zaznamenali štatisticky významne pozitívnu zmenu v postoji k sebe samému, k svojmu JA (70 % žiakov výskumnej vzorky) mali v porovnaní so žiakmi s negatívnym, ľahostajným a ambivalentným postojom k JA aj významne pozitívnejšie zmeny smerom k tolerancii a k tolerantným postojom k odlišnostiam (Rómom, Arabom, černochoom, Maďarom. Z výsledku je zrejmé, že pozitívna zmena postoja k sebe pozitívne mení aj postoje k iným okolo seba, čo zároveň upozorňuje na dôležitosť sociálno-psychologických výcvikov pre mladých ľudí zameraných na zvyšovanie sebavedomia, sebaúcty, sebadôvery a obrazu o sebe.

3/ Potešilo nás, že po programe sa tiež u žiakov výrazne pozitívne zvýšila spokojnosť a súdržnosť žiakov v triednom kolektíve. Teda program mal výrazne pozitívny vplyv aj na sociálne vzťahy v triede a vzájomné akceptovanie odlišností (kladne aj voči dvom rómskym spolužiačkam).

4/ Žiaci po jeho absolvovaní začali v priebehu programu a po programe využívať viaceré nové tolerantnejšie prejavy a spôsoby správania sa a častejšie využívať pri riešení bežných triednych konfliktov kompromis a dohodu. Pozorovali sme u nich lepšie sebaovládanie, dlhšie a uvážlivejšie rozmýšľanie pred rozhodovaním, asertívne sociálne zručnosti, snahu riešiť konflikt kompromisom, otvorenosť pri prejavovaní citov, lepšie chápanie citov iných ľudí, hlbšiu empatiu, pozitívnejšiu sociálnu atmosféru v triede.

5/ Sami žiaci, ale aj učitelia, nám potvrdili, že v triedach sa citeľne znížilo násilné reagovanie žiakov pri riešení problémov a zvýšilo sa úsilie riešiť problémy v triede dohodami. V triede sme zaznamenali aj menej fyzického, ale aj verbálneho násilia, vznikla ohľadupľnejšia sociálna atmosféra a bola badať väčšia ochota na spoluprácu.

6/ Žiaci sa naučili:

- využiť efektívne techniky dobrej komunikácie a konverzácie, predovšetkým jasné a zreteľné vyjadrenie svojich myšlienok, názorov, postojov a hodnôt

- formulovať otázky, správne a vhodne vedieť ich položiť partnerovi /vyhnúť sa napr. netaktnosti, posmeškovaniam a ironizovaniu/
- využiť osvojené stratégie aktívneho počúvania a byť schopný počúvať partnera, pokojne si vypočuť jeho aj odlišný názor a iný pohľad na problémovú situáciu, iný, možno aj protikladný postoj a počas počúvania byť schopný klásť objasňujúce, reflektujúce, sumarizujúce a oceňujúce výroky
- byť empatický a vedieť identifikovať pocity partnera a sám sa vyvarovať hnevu, agresivity, posmeškovania, ironizovania počas počúvania argumentov partnera
- prijať názor druhého, aj keď je protikladný a pokúsiť sa vidieť problém z druhej strany
- nielen prijať protikladný názor, ale vedieť aj priznať, že som sa mýlil, že tento môj názor je chybný
- pochopiť, že protikladný názor a postoj je prirodzenou vecou, že ho treba rešpektovať a nie násilím meniť. Cieľom riešenia nie je víťazstvo za každú cenu, ale snaha porozumieť, pochopiť odlišný postoj a názor druhého a hľadať kompromisné riešenia. Neohroziť pritom ľudské práva partnera.

Projekt priniesol obohacujúce vedomosti a zabezpečil rozvoj multikultúrnych zručností všetkým zúčastneným cieľovým skupinám:

- žiakom 2. stupňa ZŠ (pubescenti),
- učiteľom (etickej, občianskej a výtvarnej výchovy, dejepisu, zemepisu),
- školským psychológom,
- výchovným poradcom,
- koordinátorom prevencie
- rodičom žiakov.

E. Indikátory úspešnosti projektu

1. zmena postojov žiakov k väčšej tolerancii odlišností
2. lepšia kooperácia školy a rodiny vyjadrená spokojnosťou rodičov s aktivitami v dotazníku a postojovej škále
3. kooperácia žiakov, učiteľov a rodičov
4. realizovanie pracovného semináru pre výchovných poradcov ZŠ Bratislava - Ružinov
5. realizovanie konferencie „Multikultúrne tolerantná škola“ pre učiteľov, výchovných poradcov, koordinátorov prevencie, školských psychológov z Bratislavy
6. zborník z konferencie Multikultúrne tolerantná škola
7. vystúpenie v Ružinovskej televízii Bratislava
8. publikačná činnosť

Naše skúsenosti vyplývajúce z pozorovania prejavov správania sa žiakov na vyučovaní i počas prestávok, z rozhovorov s učiteľmi a žiakmi, ako aj z výsledkov zmien postojov na základe použitých psychologických metód potvrdili, že **vplyvom programu „Multikultúrne tolerantnej školy“ sa výrazne zvýšila tolerancia a akceptácia odlišností u pubescentov, ako v súvislosti s fyzicky a psychicky odlišnými spolužiakmi, tak aj spolužiakmi odlišnými národnostne a etnicky, a rovnako sa zvýšila tolerancia k ľuďom s inou národnou, národnostnou a etnickou príslušnosťou.**

Kľúčové slová:

tolerancia, migranti, prevencia, preventívny program, školský vzdelávací program

Anotácia:

Príspevok prináša základné informácie o realizácii projektu Multikultúrne tolerantná škola, ktorý sa uskutočnil v Súkromnej základnej škole v Bratislave prednostne zameranej na edukáciu žiakov s poruchami učenia a správania. Výsledky potvrdili pozitívny vplyv programu na zmenu postojov pubescentov voči odlišnostiam národným, národnostným a etnickým.